

Välähdyksiä pukeutumisen historiasta

Arvio teoksesta Niiranen, Anna & Arja Turunen (toim.). *Säädyllistä ja säädyttöä – Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2019. 411 s. ISBN 9789518580853.*

Eemeli Hakoköngäs

Monitieteinen pukeutumisen tutkimus

Pukeutumisen, vaatteiden ja tekstiilien historia on monien tieteenalojen mielenkiinnon kohteena. Kansatieteessä aihepiirin tarkastelulla on vahvat perinteet alkaen jo kansallisromanttisesta kansakuntien perinteitä ja ominaispiirteitä kartoittavasta tutkimuksesta. Historian tieteenalalla pukeutumiseen liittyvät teemat sopivat luontevasti esimerkiksi sosiaalishistorian kysymyksenasetteluihin, sillä pukeutuminen on sidoksissa esimerkiksi yhteiskuntaluokkaan ja vaatteiden avulla on viestitty ja ylläpidetty erilaisia sosiaalisia järjestyksiä. Kolmantena ryhmänä voi mainita vaikkapa pukeutumiseen liittyvistä valtasuhteista ja pukeutumisen välittämistä viesteistä kiinnostuneet sosiaalitieteilijät. Taidehistorioitsijat, muodin, sukupuolen tai kuluttamisen tutkijat lisäävät omat mausteensa pukeutumisen tutkimukseen.

Edellä mainitut alat muodostavat vain pienen osan pukeutumisen historiaa tarkastelevista aloista, mutta ne havainnollistavat, kuinka moninaisista näkökulmista aihetta on mahdollista lähestyä. Vaikka pukeutumisen yhteiskunnallinen ja sosiaalinen merkitys on 2020-luvulla läsnä jokaisen arkipäivässä esimerkiksi vaatteita ja vaateteollisuutta koskevien ekologisten ja eettisten kysymysten vuoksi, ei suomeksi ole toistaiseksi ollut saatavilla yleistä katsausta pukeutumisen historian eri vaiheista ja niistä keskusteluista, joita pukeutuminen on eri vuosisatoina herättänyt.

Väitöskirjatutkija Anna Niirasen ja FT Arja Turusen toimittama *Säädyllistä ja säädyttöä – Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle* lupaa paljon sekä nimellään että vankalla sivumäärällään pukeutumisen tutkimuksen uusista tuulista kiinnostuneelle. Lukijan mielenkiintoa lisää se, että esipuheessa toimittajat kertovat kirjahankkeen lähtökohdiksi halun tarjota suomenkielisen perusteoksen, joka kokoaisi yhteen Suomessa useilla eri aloilla tehtävää pukeutumisen tutkimusta. Lisäksi toimittajat painottavat kirjan pedagogista näkökulmaa: erityisesti opiskelijoille kirjan

on tarkoitus tarjota esimerkkejä pukeutumisen historian mahdollisista aiheista, tutkimuskysymyksistä, aineistoista ja menetelmistä.

Välähdyksiä pukeutumisen historiasta

Kirja kattaa toimittajien laatiman johdannon lisäksi yksitoista tutkimusartikkelia, joiden ajallinen kaari ulottuu 1550-luvulta 1980-luvulle ja haastatteluaineistojen myötä osin nykypäiväänkin. Kirjan toimittajista Niiranen edustaa yleistä historiaa ja Turunen etnologiaa, molemmat Jyväskylän yliopistossa. Yleisen ja sosiaalishistorian sekä folkloristiikan, etnologian ja kansatieteen näkökulmat muodostavatkin lähtökohdan valtaosalle artikkeleista, ja siten monitieteisen asetelman koko kirjalle.

Toimittajien kirjan alkuun laatima katsaus kotimaiseen ja kansainväliseen pukeutumisen historian tutkimukseen on tiivis, mutta tarjoaa lopulta eniten vastauksia esipuheessa kirjan tavoitteiksi määritellyistä teemoista. Kirjoittajat jäljittävät pukeutumisen suomalaisen tutkimuksen juuret arkeologiseen (Theodor Schvindt) ja kansatieteelliseen (U. T. Sirelius) kansanpukututkimukseen 1900-luvun alussa. Kansan- ja kansallispukujen tutkimuksella on sittemminkin ollut kotimaisessa pukeutumisen tutkimuksessa vahva asema. Kansatieteen keskeisen roolin ansiosta Suomessa on kiinnitetty huomiota niin sanotun tavallisen kansan pukeutumiseen jo aikaisemmin kuin monissa muissa maissa, joissa pukuhistorian kohteeksi valikoitui aluksi ylhäisön tai ylempien luokkien muoti.

Tutkimus on Suomessakin levinnyt uusille aloille ja aiheisiin 1950-luvulta alkaen, kun Riitta Pylkkänen (1956; 1970) laajensi ensin taidehistoriassa pukuhistorian eri aikakausien ja eri sosiaaliryhmiin kuuluvien pukeutumisen tarkasteluun, ja kansatieteessä, jossa Bo Lönnqvist (1972) kiinnitti huomion pukeutumisessa tapahtuneiden muutosten tutkimukseen. Toistaiseksi harvinaisempaa, ja myös lähdeaineiston kannalta haastavampaa, on tutkimuksen kohdistuminen pukeutumisen materiaalisuuteen ja aistikokemusten tutkimukseen. Kirjassa FT, projektipäällikkö Päivi Roivainen luo aistien merkitykseen kiinnostavan katsauksen lastenvaatteiden moniaistisuutta tarkastelevassa artikkelissaan.

Kirjan alussa Niiranen ja Turunen kiinnittävät huomion myös pukeutumiseen oleellisesti liittyvään tekniikan historiaan. Raaka-aineiden tuottamisen ja kankaan valmistuksen lisäksi esimerkiksi vaatteiden pesemismahdollisuudet ovat määritelleet niiden käyttöä. Tekniikan historian laajempi esittely olisi ollut kiinnostavaa, mutta yhden artikkelikokoelman puitteissa rajaus, tässä tapauksessa ehkä perinteisempään pukeutumisen tutkimukseen, on ymmärrettävä.

Kukin artikkeleista perustelee paikkaansa itsenäisenä pukeutumisen historian tutkimuksena. Parhaimmillaan kirjan artikkelit ovat kuvatessaan pitkiä kehityskaaria – kuinka esimerkiksi keskiajan Englannissa kirjavat juristien puvut korvaantuivat 1500-luvun lopulta alkaen mustalla – tai toisaalta pureutuessaan pieniin detaljeihin – kuten siihen, miten housumuodin pelättiin 1920-luvun psykologisten teorioiden valossa altistavan naiset homoseksuaalisuuteen.

Kokonaisuutta artikkeleista ei kuitenkaan synny, vaan kirja olisi kaivannut tarkemmin määritellyn rajauksen ja hyötynyt esimerkiksi keskittymisestä pukeutumisen historiaan

pelkästään suomalaisessa yhteiskunnassa. Nyt valtaosa artikkeleista liittyy enemmän tai vähemmän Suomeen, mutta tutkimukset raskausajan pukeutumisesta 1800-luvun Britanniassa tai marilaisnaisten jalkoihin kohdistuneista normeista, jäävät kokonaisuuden kannalta irrallisiksi. Myös ajallisesti artikkelien luoma kaari jää aukkoiseksi ja painottuu 1800- ja 1900-luvun historiaan. Oman osansa suomalaisen pukeutumisen historian tutkimuksessa ansaitsisivat myös esimerkiksi saamelaiden tai Suomen romanien pukuhistoria, erilaisista uusista vähemmistöistä puhumattakaan.

Materiaalinäytteitä ei painettuun tutkimusjulkaisuun ole mahdollista liittää, mutta onneksi teos on runsaasti kuvitettu. Tutkijoiden itse ottamien kuvien lisäksi huomiota herättävät erityisesti kuopiolaisen valokuvaaja Victor Barsokevitschin ja Suomen armeijan SA-kuvan arkistokuvat. Tutkittaessa pukeutumisen historiaa 1800-luvun lopulta nykypäivään valokuvien rooli pukeutumisen tallentajana on keskeinen. Artikkelit tai pohdinta kirjan alussa myös tästä aiheesta, valokuvien hyödyntämisestä ja niihin liittyvästä lähdekritiikistä, olisi ollut paikallaan.

Miten pukeutumisen historiaa tutkitaan?

Kirjan alkulehdillä lupailaan kirjan tutkimusten toimivan havainnollisina esimerkkeinä pukeutumisen historiasta kiinnostuneelle tutkijalle tai opiskelijalle siitä, millaisia aineistoja ja tutkimuskysymyksiä aihepiiriin liittyy. Erilaiden kysymyksenasettelujen kannalta yksitoista tutkimusta tarjoavatkin monipuolisen kattauksen eri aikakausiin liittyvistä teemoista. Tutkimusaineistojen esittelyn kannalta tarjonta on vaihtelevampi. Esimerkiksi professori Kustaa H. J. Viikuna esittelee selkeästi tutkimuksensa – peruukin ja puuterin osana varhaismodernin miehen pukeutumista – keskeiset aineistot vero- ja tuomio- sekä perukirjoissa. Suomalaisen maalaismiehen pukeutumista 1800-luvulla tarkasteleva FT, tutkijatohtori Merja Uotila puolestaan täydentää peru- ja tuomiokirjojen kertomaa vero- ja henkilöluetteloilla sekä aikalauskertomuksilla. Säädynmukaisen pukeutumisen murtumista Suomessa analysoiva FT, opetusneuvos Kati Mikkola puolestaan esittelee pukeutumista koskevan muistitietoaineiston käyttöä. Kirjoittajat myös kuvailevat ainakin lyhyesti sen mitä kustakin aineistotyypistä on ammennettavissa ja miten erilaiset lähteet yhdessä muodostavat tutkimuksen kokonaiskuvaa.

Osassa artikkeleissa aineiston kuvailu jää kuitenkin hyvin suppeaksi ja lukija saa tarkan kuvan aineistosta vasta lähdeviitteiden ja -luettelon tarkastettuaan. Osittain tämä johtunee siitä, että kirjoittajat ovat hyödyntäneet samoja aineistoja esimerkiksi väitöskirjassaan, jossa tilaa yksityiskohtaiselle kuvailulle on enemmän. Se, miten aineisto on tarkalleen ottaen valikoitunut, millaisia rajauksia tutkija on tehnyt, sekä aineiston rajoitteiden tai ongelmien esille tuominen jää kuitenkin jopa useimmissa artikkeleissa kertomatta tai lukijan päättelyn varaan.

Menneisyyden tutkimiseen kuuluvan tutkimusprosessin, eräänlaisen metatiedon, ohut kuvaaminen ei koske vain tässä arvosteltavaa teosta, vaan vaivaa useita tiiviissä artikkelimuodossa esitettyjä tutkimuksia. Tutkimuksen tekemiseen liittyvän prosessin kirjoittaminen auki olisi kuitenkin tärkeää.

Lukijalle tutkimuksen teon vaiheiden kuvaus osoittaisi, ettei tutkija satunnaisesti seulo aineistostaan kokonaiskuvaa tai ylivermaisella taidolla muodosta mielessään tulkintaa läpi kahlaamistaan arkistokansioista – vaan (toivon mukaan) lähestyy aineistoa systemaattisesti erilaisia päättelyn ja aineistonhallinnan tapoja hyödyntäen. Avoimuus olisi tärkeää, koska kirja aihepiirinsä suhteen kiinnostaa varmasti myös muuta kuin tutkijayleisöä. Opiskelijoille se tarjoaisi mahdollisuuden tutkijoiden hiljaisen tiedon omaksumiseen: miten käytännössä luen perukirjoja, ja millaisia hankaluuksia niiden tulkinnassa on odotettavissa? Entä kuinka tutkija pääsee käsiksi eri museoiden kokoelmissa oleviin teksteihin?

Myös varsinaisiin metodologisiin kysymyksiin olisi pukeutumistutkimuksen kehittymisen kannalta hyödyllistä uhrata tilaa: miten lähteitä käytännössä luettiin? Kuinka tulkinnanvaraisia aineiston pohjalta tehtyt johtopäätökset ovat ja olisiko erilaista lähestymistapaa hyödyntämällä voitu päätyä toisenlaisiin tuloksiin? Tarve metodologian yksityiskohtaisempaan kuvaamiseen on ilmeinen harvemmin käytettyjen aineistotyyppien kohdalla (esimerkiksi museokokoelmiin kuuluvat tekstiilit), mutta ei menisi hukkaan myöskään perinteisempiä dokumenttipohjaisia aineistoja käsiteltäessä.

Kirja ajatusten herättäjänä

Materiaalisuus on olennainen osa pukeutumista, ja kirjoittajat viittaavatkin ajoittain tutkimuksen materiaaliseen käänteeseen, jolla he tarkoittavat esineiden ja ihmisten välisten suhteiden, mielikuvien ja aistikokemusten tutkimusta (esim. Harvey 2009; Immonen 2016). Materiaalinen käänne vaikuttaa luonteelta jatkumolta erilaisissa humanististen ja yhteiskuntatieteiden painopisteiden muutoksissa (vrt. kielellinen käänne, kuvallinen käänne). Se tarjoaa tutkijoille tulevaisuudessa runsaasti sekä empiiristä tutkittavaa (millaisista lähteistä materiaalisuutta ja aistikokemuksia voi tutkia) että käsitteellistä pohdittavaa (miten voimme ymmärtää menneisyyden ihmisen aistikokemusta ja suhdetta materiaaleihin, joista ei kenties ole edes säilynyt käsin kosketeltavaa esimerkkiä). Materiaalinen käänne nousee kirjassa esiin uutena tutkimussuuntauksena, mutta pääasiassa kirja liikkuu pukeutumisen tutkimuksen perinteisemmällä linjoilla.

Kuten johdannossa totesin, kirjan artikkelit keskittyvät pukeutumisen historian tarkasteluun historian ja etnologian sekä lähitieteiden näkökulmasta. Tämä ratkaisu tuo monipuolisuutta mutta myös yhtenäisyyttä muuten kovin erilaisiin artikkeleihin. Samalla herää myös kysymys siitä, mitä muuta pukeutumisen historiasta olisi voinut sanoa ja millainen lähestymistapa tarjoaisi aivan uuden näkökulman aiheeseen? Millaisen lisän kirjaan olisi tuonut esimerkiksi kulutuskäyttäytymisen historiallista muutosta tarkasteleva sosiologinen näkökulma, tai vallanpitäjien pukeutumista poliittisena retoriikkana tutkiva sosiaalipsykologinen artikkeli? Kirjaa voi pitää onnistuneena, jos se herättää lukijassa kiinnostuksen uusiin kysymyksenasetteluihin. Toivottavasti tulevaisuudessa näemme pukeutumisen historian tutkimushankkeita, joissa mukana olisi aloja arkeologiasta muodin tutkimukseen. Siihen asti arvioitu artikkelikokoelma tarjoaa suomalaiselle lukijalle, opiskelijoista tutkijoihin perusteoksen pukeutumisen historian erilaisista näkökulmista. Laajaa yleisöä kiinnostanevat kokoelmassa erityisesti lähihistorian pukeutumista koskevat artikkelit, joiden aiheisiin meistä useimmilla on myös henkilökohtainen materiaallinen suhde.

Eemeli Hakoköngäs
Yliopistonlehtori, sosiaalipsykologia
Itä-Suomen yliopisto

Kirjallisuus

Harvey, Karen (ed.). 2009. *History and Material Culture. A Student's Guide to Approaching Alternative Sources*. Lontoo: Routledge.

Immonen, Visa. 2016. Sotkuinen aineellisuus. Menneisyyden merkityksistä ja ihmiskeskeisyydestä esineiden ajallisuuteen. *Historiallinen Aikakauskirja* 114, 2: 190–200.

Lönnqvist, Bo. 1972. *Dräkt och mode i ett landsbyggsamhälle 1870–1920*. Helsingfors: Finska Förminnesförening.

Pylkkänen, Riitta. 1956. *Renessanssin puku Suomessa*. Helsinki: WSOY.

Pylkkänen, Riitta. 1970. *Barokin pukumuoti Suomessa 1620–1720*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.